

**R. P. Georgii De Rhodes Avenionensis, È Societate Iesv,
Philosophia Peripatetica, Ad Veram Aristotelis Mentem**

Rhodes, Georges de

Lvgdvni, 1671

II. De temperantia.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95638](https://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:hbz:466:1-95638)

illius sunt præstantissimi, quibus solis, teste Bernardo, præmium datur, quod reliquis virtutibus promittitur.

Colliges primum, constantiam vix differre à perseverantia; est enim virtus animum obfirmans, ut persistat in proposito boni operis, quando ratio præscribit. Nisi dicere velis, quod perseverantia continuando bonum opus, vincit difficultates quæ oriuntur ex tedium & molestia quam afferat temporis diuinitas: constantia vero continuando vincit difficultates ortas aliunde, v.g. ex arduitate operis, ex impedimentis externis, aut aliis huiusmodi.

Colliges secundum, duo esse virtus perseverantiae ac constantiae opposita; per excessum enim pertinacia illi est opposita, inconstancia vero per defecum. Pertinax dicitur apud Aristotelem 7. Ethic. cap. 9. qui firmus manet in proposito, siue sentiendi, siue agendi ubi non oportet, vel plusquam oportet. Molliis vero & inconstans appellatur, qui ob difficultates occurrentes, & maximè ob tristitias, ac priuationem delectationum deficere ab ab opere bono, ceditque difficultatibus. Quamquam etiam molles à Philosopho appellari constet eos, qui minimum sunt appetentes delectationum & iocis etiam ac ludis dediti.

QVÆSTIO II.

De temperantia.

Eximum virtutis temperantiae decus est, à cuius exercitio, ut recte notat Ambrosius, iunctum inchoare Deus voluit, relicturus paradisum homini, si temperantiam arcesset. Vnde nec immorari Clemens Alexandrinus lib. 2. Stromatum, c. 11. ait hominem temperantiam simillimum Deo fieri. Explicat eam Philosophus cap. 10. ad finem libri 3. Ethic. cuius insistens vestigiis, primum expono naturam temperantiae generatim, deinde partes eius subiectivas, postremo partes potentiales.

SECTIO I.

De natura temperantiae generatim.

Arist. 3. Ethic. cap. 10. 11. & 12.

Tri proponit Philosophus, obiectum temperantiae, actus, & comparationem eius cum fortitudine; quæ ut sint perspicua.

Certum est primum, temperantiam esse virtutem aliquam specialem distinctam ab omnibus aliis virtutibus. Ratio est, quia licet temperantia, si sumatur latius, significare possit temperiem quandam & moderationem, quam humanis actionibus ratio imponit, sitque hoc pacto aliquid commune omnibus virtutibus; si tamen magis propriè sumatur, significat virtutem quam moderatur & refrænat cupiditatem delectationum corporalium, que sensu aliquo externo percipiuntur. Et ut sic distinguitur ab aliis omnibus virtutibus, cùm habeat diuersum obiectum & diuersum munus; nulla enim alia virtus versatur circa delectabilia sensuum. Et est vera virtus, cùm obiectum eius formaliter sit conformitas cum recta ratione; regula enim quam sequitur in afflumendis, repudiandisque rebus delectabilibus, non est alia, quam necessaria vita presentis.

Certum est secundum, temperantiam recte defini-

Temperantia virtus est.

Temperantia definitio.

Anir, Est mediocritas circa voluptates; id est, virtus moderatrix carum passionum appetitus concupiscentiarum, quæ versantur circa delectabilia corporis, secundum sensum præsternit gustus in vili cibi & potus, & secundum sensum tactus in vili venereorum. Quia nimis hinc fortitudo mediocritas est timoris & fiduciae circa terribilia; sic temperantia mediocritas est passionum omnium appetitus concupiscentiarum; amoris videlicet, cupiditatis & delectationis circa delectabilia. Quod vel sit manifestius, proponam obiectum proprium temperantiae, actus eius, partes integrales, & virtus opposita.

S. 1.

Quodnam sit obiectum proprium temperantiae.

Aristot. cap. 10.

Dico primum, obiectum materiale temperantiae strictè sumptu altius esse remorum, aliud proximum. Remorum sunt ea obiecta delectabilia, quæ per gustum & tactum possunt allucere appetitum, nimis esculentia, poculenta, & venerea; proximum autem sunt delectationes gustus & tactus tristitiae quoque ortæ ex carum absentia sunt etiam obiectum materiale temperantiae, sed minus præcipuum.

Probat totam assertionem eleganter Philosophus totto illo capite, ubi primum docet alias esse voluptates animi, alias corporis. Voluptates animi ea sunt, quæ sequuntur operationem intellectus aut sensus interni, non autem operationem vilius externi sensus; nam in illis nihil corporis sola mens patitur: huiusmodi sunt delectationes omnes quæ percipiuntur ex contemplatione veritatis, studiositate, honoribus, fabularum narratione. Nam tam ambitionis, inquit, quam audius disciplinae gaudet eo, cuius est auditus: voluptates autem ea non sunt materia temperantiae quæ enim capiuntur iis voluptatibus, neque intemperantes dicuntur, neque temperantes. Eos vero qui fabulis aut narrationibus delectantur, & circa talia dies consumunt, verbosus atque delitos dicimus, intemperantes autem non solemus vocare, nec eos etiam, qui pecuniarum vel amicorum causa dolent. Voluptates corporis ea sunt, quæ capiuntur per externos sensus, id est in quibus obiectum delectationis appetitus est aliqua sensatio extensa: ut cùm gaudet appetitus, gaudet de gustatione aliqui cibi. Circa solas igitur voluptates corporis versatur temperantiae virtus, quia iij soli temperantes dicuntur, qui eas moderate adhuc proportionem præscribit; iij soli intemperantes, qui eas persequuntur contra dictam rationis.

Deinde ait, temperantiam non versari circa voluptates quilibet corporales; probatque, quia voluptates corporis alias sunt in vili, alia in auditu &c. Sed qui rebus iis gaudent, que visu percipiuntur, ut coloribus, picturis, figuris, nec temperantes, nec intemperantes dicuntur, quoniam in iis sensu possit mediocritas, & excessus etiam esse posse, ac defectus. Similiter eos qui gaudent iis quæ auditu percipiuntur, nemo vocat intemperantes; qui vero delectantur odoribus, per accidens tantum possunt tales appellari: non enim eos qui malorum, aut rosarum, aut vaporum; sed potius eos qui vnguentorum aut epularum odoribus delectantur, intemperantes dicimus esse: ergo non omnes voluptates corporeae sunt obiecta temperantiae. Id quod præterea ostenditur, quia temperantia circa eas solas voluptates versatur, quæ sunt homini communes

Quæst. II. Sect. I. Natura temperantiae. 581

communes cum aliis animantibus; nullum enim animal præter hominem absolute delectatur visu, auditu, aut olfactu, sed tantum in ordine ad gustum, & tactum.

Tertiò igitur solæ voluptates gustus & tactus sunt materia proxima, cui temperantia mediocritatem rationis imprimit. Probatur, quia illæ solæ voluptates dicuntur materia temperantiae ac intemperantiae, quæ maximè feriles ac ferinae sunt, ex eo quod communes hominis sunt cum feris: huiusmodi sunt delectationes gustus & tactus: ergo illæ sunt materia proxima temperantiae. Probat minorem, quia illæ voluptates sunt maximè ferinae, propter quas homo merito vituperatur: sed propter intemperantiam homo maximè vituperatur, quod nullo pacto supra feras ipsas se erigit; sed ad ea se demittat, ad quæ illæ feruntur prona, tanquam nihil retinens hominis, sed totus belluinius, & totus bellua: ergo materia proxima temperantiae sunt illæ voluptates gustus & tactus. Vnde concludit Philosophus, quod amare talia est maximè ferinum.

Addebam materiam temperantiae minus præsumam & secundariam esse tristitias ortas ex absentia voluptatum; nam fortitudo moderatur tristitias & timores ex rerum difficultum tolerantia: temperantia moderatur solum tristitias, quas parit voluptatum absentia.

Dico secundum, obiectum formale temperantia esse honestatem, quæ reperitur in mediocritate voluptatum gustus & tactus. Regulam vero unde iudicatur, quænam delectatio habeat talen mediocritatem prescriptam a recta ratione, non aliam esse quam necessitatem & utilitatem rerum ad hanc vitam pertinentium.

Ratio est, quia honestas temperantiae propria in hoc posita est, vt voluptas corporea tactus & gustus auctor semper in ordine ad aliud: illud non potest aliud esse quam necessitas & utilitas humanæ vitæ, id est quantum necessitatem & utilitatem humanæ vitæ ac officiorum, vt exponit optimè S. Thomas quæst. 141. art. 6. post Augustinum lib. de moribus Ecclesiæ, cap. 21. Clementem Alexandrinum lib. 3. padagogi, cap. 7. Hieronymum in cap. 44. Ezechielis, & eleganter explicat Philosophus lib. 3. Ethic. cap. 11. Vir temperans, inquit, appetit ea tantummodo iucunda, quæ vel ad sanitatem, vel ad bonam habitudinem faciunt; atque ea quedam mediocriter, & prout deceat; & cætera etiam quæ his impedimento non sunt, vel præter honestatem, vel supra facultates; nam qui ita facit, magis tales voluptates amat, quam dignum sit; temperans autem tantum ut recta ratio prescribit.

Colliges ex his virtutis huius eximiae tres proprietates. Prima est summa difficultas, quia voluptates tactus & gustus vehementissime sunt, aliquidque appetitum ardentiùs quam alii: unde merito ait Philosophus, difficultius est resistere voluptati quam iracundia. Deinde quia illæ voluptates rationem excaecant; immunito autem usu rationis, difficultius est agere prout ratio decet. Denique cum vehementer ad se trahat totum voluntatis conatum, vehementer etiam libertatis usum imminuit: est ergo difficultissimum applicare voluntatem ad obiectum voluptutis contrarium. Secunda proprietas huius virtutis est necessitas; nam illam imperat lex naturalis, quæ iubet hominem quod humanum est sapere, & alienari à ferina vita. Imperat lex diuina supernaturalis: Post concupiscentias tuas non eas, facient enim

R. P. de Rhodes curs. Philosoph.

A te gaudium inimicis tuis. Hinc toties Christus præcipit abnegationem, crucem & voluptatum abrenunciationem. Denique præcipiunt humanæ leges, in quibus homo huiusmodi voluptatum nimius amor feris annumeratur; nihil enim agere ille potest dignum homine, nihil utile Republicæ. Tertia proprietas est eximia dignitas temperantiae; homo enim per eam exiit quidquid belluinius est, & desinit similis esse brutis animantibus; liberatus autem hoc modo ab hac seruiture corporis, & moribus brutorum, euehit ad Angelorum similitudinem, totus effectus intelligentia. Imò & altius etiam prouehitur ad societatem quandam cum Deo propter puritatem, & incorruptionem, quæ facit esse proximum Deo, ut magis etiam constabit ex sequentibus.

Tantum addo, temperantiam, tametsi eximia quædam sit virtus, esse tamen minus nobilem quam reliquias virtutes morales; quia ut recte ratiocinatur Philosophus, melius est prodesse multis, quam unius. Iustitia & fortitudo in commune profunt, prudentia virtutibus omnibus facem præfert. Temperantiae utilitas directe non extendetur nisi ad eum qui est temperantia subiectum.

§. II.

Quinam sint actus, & partes temperantiae.

Aristot. lib. 3. cap. 11.

C Dico tertium, actum maximè proprium & elicium temperantiae, illum esse, quo volumus mediocritatem voluptatum tactus & gustus; id est, proprio. Actus temperantiae sunt illi, qui vult aliquis moderatè, ac ut prescribit recta ratio, se habere circa esculenta, poculenta, & venerea. Actus autem imperatos esse cupiditates, & delectationes moderatas esculentorum, poculentorum, venereorum.

Explicit autem Philosophus capite illo 11. paulo latius proprios actus hominis temperantis. Primum enim, inquit, homo temperans non gaudet in his, quibus maximè homo intemperans delectatur, sed potius molestè fert; nec iis omnino, quibus delectari non decet. Secundum nec vehementer ullis rebus huiusmodi delectatur, neque si absint, dolet; neque cupit nisi mediocriter. Tertiò nec magis quam oportet, neque quando non oportet, illæ res omnino illum delectat. Mediocriter autem, & ut oportet eas res appetit, quæ voluptate quidem afficiunt, ad sanitatem autem & bonam corporis valetudinem conferunt. Quartò appetit etiam mediocriter res cæteras voluptatis effectrices, si nec impedimento sint dictis habitibus corporis, nec honestatis cancellos egrediantur. Quintò moderate quoque se habet circa illa delectabilia, non solum usu & actu extero, sed affectibus etiam internis, appetendo nimis interius, quantum, ubi, quale, quando, & quomodo decet, & eodem modo exterius usurpare.

E Sextò denique virtus hæc cogitationes sanctis inserit, desideria recta multiplicat, animi tempore accedit, mentem ab omni defendit procella vitiorum; quia nimis temperantia optima dispositio est præparans animum ad eos actus, quos dixi; remouet enim impedimenta, & mentem eximie disponit ad diuinorum rerum contemplationem, ex qua nascuntur deinde aliae omnes virtutes. Id est temperantiam appellat Philo fundatum virtutum. Vide prosperum ea de re optimè differentem lib. 3. de vita contemplativa, c. 19.

Dico quartum, partes integrales temperantiae

CCC 3 duas

Temperan-
tia partes
integrales.

duas merito numerari, honestatem & verecundiam; partes subiectivas esse quatuor, abstinentiam, sobrietatem, castitatem & pudicitiam; partes potentiales octo, continentiam, mansuetudinem, clementiam, modestiam, humilitatem, studiositatem, eutrapeliam, parcitatem sive simplicitatem. Ita cum S. Thoma docent Morales omnes Philosophi.

Primo enim partes integrales illas esse duas, quas assignabam, probatur; quia officium integrum temperantia in duobus constat: primum est fuga turpitudinis intemperantia, alterum amor decoris temperantia. Ad fugam turpitudinis facit verecundia; ad amorem decoris temperantia confert honestas. Verecundia enim, ut olim dixi, est timor probri ex consideratione rei vel facti turpis & probri digni; qui timor licet virtus non sit, dispositio tanen optima est ad virtutem temperantie, cuius proprium etiam est ea vereri omnia, quæ sunt temperantia opposita. Honestas non hic significat conformitatem cum recta ratione, quæ conuenit omnibus virtutibus; sed strictè sumit pro eo, in quo proprius relucet decor temperantie, significatque perfectiōnem quandam omnium aedium temperantia, per quam eluet in his amor quidam decori, hoc est eius quod decet; honestas enim vocatur, teste Isidoro, quasi honoris status; id est quod honorum aliquis meretur. Duo igitur haec actus temperantia plurimum iuvant, fuga & horror cuiuscumque turpitudinis, & amor decori.

Secundum partes temperantia subiectivas, seu proprias eius species esse quatuor, probat S. Thomas, quia species virtutum distinguuntur per ordinem ad diversas materias; obiecta vero materialia circa quæ versatur temperantia, quatuor sunt; delectationes enim gustus pertinent vel ad cibum, vel ad potum; delectationes circa cibum, moderatur abstinentia; delectationes circa potum sobrietas. Deinde vero delectatio tactus ad vim pertinens, gignendi, alia est principalis, ex ipsa copula carnali; altera secundaria, ex osculis, amplexibus & tactibus. Circa primam versatur castitas, circa secundam pudicitia, quæ sane parum à castitate differt.

Tertio partes huius virtutis potentiales illa appellantur, quæ similitudinem quandam habent cum temperantia, sed & in multis eam imitantur; sed ab illa tamen differunt, neque respiciunt idem obiectum forma le. Imitantur temperantiam, quod moderentur appetitum circa quædam delectabilia; differunt ab ea, quod non versentur circa delectabilia gustus & tactus; sed circa quædam alia delectabilia, quæ octo virtutes occupant. Continentia frater vniuersim passiones insurgentes, & eas sic cohibet ut non viciant voluntatem. Humilitas moderatur appetitum excellentie; mansuetudo appetitum vindicet. Affinis illis clementia temperat appetitum punitionis; studiositas appetitum scientie; modestia componit & moderatur extenos corporis motus; simplicitas modum ponit in extero cultu; eutrapelia iocos & ludos honeste componit.

S. III.

Quenam sint virtus temperantie opposita.

Arist. lib. 3. Ethic. cap. 11. & 12.

Vitia tem-
perantie
opposita.

Deo quinto, vitium temperantie oppositum per excessum esse intemperantiam, oppositum vero per defectum esse insensibilitatem.

A Intemperantia Philosopho *ἀκολασία*, est excessus in expetendis, vel fruendis voluptatibus tactus *Intemperantia* & gustus; quando scilicet expetuntur, vel visuntur, quando, & vbi non oportet, vel plus quam oportet, vel non eo modo quo oportet, vel quas non oportet.

Obseruat autem Philosophus, cupiditates alias esse naturales, quæ nimis eadem sunt apud omnes, ut famæ & sitis; vel proprias, quæ nostra sponte sunt, suntque aliae aquæ aliae iuxta varias conditiones hominum. Circa naturales non delinquitur nisi vino modo, id est circa quantitatem, si plus sumatur de cibo & potu quam oportet: quod non evenit, inquit, nisi is qui seruili & abiecto animo sunt. Circa proprias vero infinitis peccatur modis, cupiendo scilicet quæ non oportet magis quam oportet, &c. in omnibus enim illis intemperantes excedunt, quia gaudent quibusdam, quibus non oportet gaudere, & quando non oportet gaudere, &c. Intemperans igitur concupiscit ea omnia quæ afferunt voluptatem, & à cupiditate usque ad datur, ut illam careris omnibus anteponat. Quapropter & non adipiscens, & cupiens doler; cupiditas enim est cum dolore: absurdum autem est obvolutatem dolere.

Insensibilitas, sive, ut vocat S. Thomas, stupor dicitur, cum quis delectationes tactus & gustus usque adeo auersatur, ut eis vti nolit, quando, & vbi, & quantum oportet. Vitium hoc non men non habet; quia non facile fit, inquit Philosophus, etenim deficientes in voluptatibus, & minus gaudentes quam oportet, non nimis sunt; etenim non est insensibilitas talis humana, id est de illa non attinet dicere.

Dico sexto, inter omnia humana vita intemperantiam esse maximè probrosam & infamem, vita ac homine indignam.

Ratio est primum, quia (inquit Philosophus) intemperantia multo est probrosor, quam timiditas; nam illud vitium est magis probrosum, quod est magis spontaneum: sed intemperantia magis est spontanea quam timiditas; hac enim fit ob dolorem, illa ob voluptatem; quoniam alterum experimus, alterum fugimus: & dolor quidem distrahit, atque corrumpt naturam eius, qui habet ipsum; voluptas autem nihil tale facit. Minus igitur nostra sponte timiditas comparatur, quam intemperantia. Secundum ad res afficienes voluptate facilius est assucri; sunt enim plures tales in vita, & assuactio fit sine periculo; in rebus autem formidolosis contraria.

Denique à priori ratio est, quia per intemperantiam homo vincitur à delectationibus infamis, quas cum brutis communis habet; & ita quasi redigitur in ordinem brutorum: & rationis luce velut extincta fit mancipium ventris, nihil habens quo videatur esse homo & rationalis: illi enim actus sunt etiam in brutis, in quibus nihil rationis est, nihil ingenii aut industrie, sed brutus impetus, & caca in veneri abiectio.

Colliges ex his, merito intemperantiam à Philosopho vocari virtutem puerile; concupiscentiam autem similem esse puer, quia sicut puer impetu ducitur ad ea quæ oblectant abesse rationis directione, ita & concupiscentia. Puer si arbitrio suo permititur, crescit in audacia, magisque in dies fit rebellis: ita & concupiscentia si moribus sinatur, fit intolerabilior. Puer emendatur si corrigatur; sive & concupiscentia rationi paulatim subiicitur. Debet

Quæst. II. Sect. II. Partes temperantiæ. 583

Debet puer viuere ex imperio pædagogi, concupis-
cens animæ facultas ex imperio rationis. Vide ca-
tera, vbi tandem concludit: *Est igitur volupta-
tum appetitus insatiabilis, & operatio cupiditatis si-
milis ipsi amenti; auget omni ex parte id quod est
sibi affine.*

SECTIO II.

De partibus temperantiæ subiectiis.

Exposita generatim temperantia, venio ad præcipias eius partes & species, quas dixi esse quatuor, si sumatur strictè temperantia pro ea virtute, quæ moderatur delectationes gulfus & tactus; si sumatur latius pro virtute illa quæ mediocritatem ponit in quibuslibet corporis voluptatibus omnium sensuum, plures sunt eius partes. De propriis ergo tantum mihi sermo nunc est, & de oppositis virtutis.

§. I.

Abstinentia & sobrietas, & virtus opposita.

Abstinentia
virtus est
specialis.

Dico primò, abstinentiam virtutem esse specialem, quæ quis à cibo quantum decet & oportet, habita ratione valetudinis, & officiorum mentis, abstinet: sive, est mediocritas delectationis in cibo.

Primo dicitur abstinentia *specialis virtus*, non solum prout significat subtractionem ciborum maiorem quam imperat temperantia; hac enim vocatur propriè abstinentia: sed prout significat virtutem, quæ coercetur, & ad iustam mediocritatem reducitur ciborum appetitus & sumptio.

Ratio est manifesta, quia respicit hæc virtus specialem honestatem, quam non respiciunt aliae partes temperantiæ circa tactum aut alios sensus.

Tanta verò, & tam laudabilis est honestas illa, vt eam appellat meritò Augustinus primum hominis ingressum in templum virtutum, potestque colligi ex opposito ei virtio, de quo mox. Valent autem ad eius commendationem quæcumque in laudem ieunij dici solent; quod præstiterant eximiè Tertullianus, Basilius, Cyprianus libris & orationibus de ieunio; Ambrosius libro de Elia & ieunio; Lessius sanè lib. 4. cap. 2. dubitat. 10. ex variis Patribus enumet præcipua quædam ieunij commoda: partim in corpore; præstat enim illi bonam valetudinem, & longæuitatem; qui enim abstinet est, adiicit vitam, vt habeatur *Ecclesiast. cap. 37.* partim in animo; carnis enim tentationes extinguit, & subiicit illam spiritui. Ieunii, inquit Cyprianus, vitiorum sentia siccatur; peccati marcer, & fugitiæ abeunt voluptates. Intellectus serenat, & ad omnes suas functiones aptiorem reddit. Ieunium, inquit Chrysostom. 1. ad plebem, leues pennis animæ producit, vt in sublime feratur. De abstinentia, inquit S. Leo, prodeunt castæ cogitationes, rationabiles voluntates, salubria consilia. Preparat animam ad diuinæ illustrationes, & solatia. Ieunium, inquit Cyprianus, scripturarum deliciis pacetur, contemplatione reficitur, gratiæ stabilitur, cœlesti pane nutritur. Denique ieunium pro peccati reatu satisfacit, & impudentia in poenam auertit flagella; quavis à Deo impetrat beneficia, & eximiam à Deo mercedem haud dubiè meretur. Vide Valentiam disq. 9. q. 2. punto 2.

Secundò abstinentia dicitur mediocritas circa

Avsum ciborum, vbi duos potissimum actus temperantia complectitur, sicut intemperantia peccat potissimum in duobus: primò quatenus trahit ad vescendum cibo vetito; secundò quatenus trahit ad modum illicitum vtiendi cibo. In his duobus mediocritatem debitam seruat temperantia, ita nimis vbi usus ciborum valetudini, & officiis mentis congruat, quod edictum se à Deo esse ait Augustinus lib. 10. confessionum, cap. 31, eumque solum esse legitimum ciborum usum vt alamur, non vt delectemur, frequenter inculcant Chrysostom. homil. 71. in Matthæum, & Clemens lib. 2. pædagog. cap. 1.

Tertiò colligitur ex his, actus temperantia proprios illos esse. Primò interius alienum habere temperantia

Banimum à cibo & potu, adèd vt nec de illis vel loquatur, vel cogitet. Secundò illis ut pæcè ad tuendam valetudinem, non autem ad delicias. *Hoc me docuisti*, inquit Augustinus, vi quemadmodum medicamenta, sic alimenta sumptuosus accedam. Tertiò subtrahere cibo & potu etiam ea quæ congruant valetudini, ad castigandam carnem, & subiiciendam illam spiritui.

Quartò modum seruare ac decentiam in qualitate ciborum, abstinentia à delicioribus; in quantitate, cauendo ab excessu; in modo edendi, vitando nimiam voracitatem; in tempore, loco, alisque omnibus circumstantiis, hoc semper in oculis habendo, quod esca ventri, & venter efcis: Deus autem & hunc & has destruit.

CDico secundò, gulam esse vitium capitale pœnitentia oppositum, cuius quinque sunt species, tale vitium. & quinque filie.

Primo dicitur gula vitium, & quidem capitale. Vitium videlicet illud capitale appellatur, ex quo alia oritur quæplutima: talem esse gulam testatur Tertullianus. Monstrum, inquit, libido habetur sine gula; corporis enim pinguedo, inquit Porphyrius lib. 4. de abstinentia, animam pestilentia afficit, atque à beata vita domicilio deturbat. Ut merito dicas cum Plinio lib. 26. cap. 8. pessimum corporis vas aliud; instat vt creditor, & in die sibi appellat. Huius gratia expeditur avaritia, &c.

Secundò dicitur gula quinque habere sub se species, quas ex Gregorio Magno enumerat Sanctus Thomas quæst. 146. art. 4. præproperè, laute, nimis, ardenter, studiose. Quia, inquit S. Doctor, gula importat inordinatam edendi concupiscentiam. In

Deu autem duo considerantur, nimis ipse cibus, qui comeditur, & comestio: potest ergo inordinatio concupiscentiae attendi dupliciter; vno quidem modo in ordine ad cibum ipsum qui capit; & sic quantum ad substantiam querit cibos lautos, aut pretiosos: homines huiusmodi vocat S. Bernardus serm. 30. in Canica, ciborum observatores, non morum bonorum. Contrà quam usurpatum esse à B. Virgine, ostendit lib. 1. de Virg. cap. 2. Cibus ei obuius, qui mortem arceret, non qui delicias ministraret. Quantum ad qualitatem, querit studiose præparatos; quantum ad quantitatem, excedit nimis comedendo; quantum ad sumptuonem, attenditur inordinatio, vel quia præuenit debitum edendi tempus, quod est præproperè; vel non seruat debitum modum in edendo, quod est ardenter.

Tertiò dicitur gula quinque habere filias, id est effectus: quinque in animo eius qui gula deditus est. Numerat eos S. Thomas art. 6. ex eodem Gregorio. Sunt, inquit, lætitia inepta, scurrilitas, imunditia, multiloquium, hebetudo mentis. Cùm

CCC 4 enim

enim, inquit S. Doctor, gula sit immoderata delecatio & concupiscentia cibi, possunt illæ accipi tum ex parte animæ, tum ex parte corporis. Ex parte animæ quadrupliciter: primò, quantum ad rationem, cuius acies hebetatur ex immoderatio ne cibi & potus: quantum ad hoc filia gule ponit hebetudo mentis, circa intelligentiam scilicet, cùm caput fumo ciborum oppletum vix dis picere possit verum. Vnde aiebat Galenus *in exhortat. ad bonas artes*, animas hominum multo cibo farta, adipibus tanquam luto inuolutas, & in multo sanguine tanquam in cenoso gurgite natantes, ad nihil subtile, aut cœlestē aſurgere. Quo de argumēto vide præclarissime diſſerentem Clementem lib. 2. *pedagogi*, cap. 1. Augustinum epistol. 86. Chrysostomum *homil. 13*, in primam ad *Timoteum*. Optimè S. Leo *serm. 8. de ieiunio 10.* mensis *quodidianus*, inquit, experimento potus, & satietate aciem mentis obtundi, nimietate ciborum vigorem cordis hebetari, &c. Secundò quantum ad appetitum, qui multipliciter deordinatur, quāli sponito gubernaculo rationis per immoderantiam cibi: hæc est inepta laxitia, vt præclarè diſſerit Hieronymus lib. 2. in *Iouinianum*, quaſt. 3. Nonnianus lib. de *cibis Iudaicis*, cap. 4. Porphyrius lib. 2. de *affinenia*. Tertiò quantum ad inordinata verba, & sic ponitur multiloquium. Quartò quantum ad inordinatum actum, & sic ponitur scurritas, id est iocularitas quādam ex defectu ratio nis. Quintò quoad corpus, & est immodicitas; nam vt ait eleganter Philo *lib. de agricult.* ventris in gluiem pedissequa sequitur libido. Pulchre Ambrosius *lib. de paradiſo*, cap. vlt. Qui sunt, inquit, qui super ventrem ambulant, vt serpens, *Genes. 3.*, nisi qui ventri & gule viuant? quorum Deus venter est, & gloria in pudendis corum; qui cibo onerati ad terrena curuantur. Et Tertullian. *lib. contra psychicos*: Quorum, inquit, Deus venter est, aquileius altare, Sacerdos coquus: quorum fides in culina caler, charitas in olla ferunt, & tota spes in ferculis iacet.

Sobrietas quid.

Dico tertiò, sobrietatem esse specialem virtutem, quæ affectum & vsum moderatur potionis inebriare valentis. Ratio est, quia virtus ista circa passiones versatur, & actus eius perficitur in vnu externo materia, quæ causare potest ebrietatem; id est formam suam & rectitudinem rationis imprimat effectui interno, & externo actui. Potus autem inebriate valens, propria est materia, sed remota huius virtutis: eius officium est in ea mensura vni potu inebriante, quando eo vtendum est, quæ mentis functiones non impedit, vel offendat.

Ebrietatis virtutum.

Dicitur autem virtus hæc omnibus quidem esse necessaria, sed præseruim adolescentibus ad feruorem ætatis; maleribus ob judicij debilitatem; se nibus & Regibus, quia in his vigore ratio debet ad aliorum eruditio nem.

Dico quartò, ebrietatem vitium esse probrofum, hominem deturbans ab humano statu, quod facilè vitatur per sobrietatis assuetudinem. Probra huius vitij manifesta sunt; quod ipsi etiam damnant, qui amant.

§. II.

Castitas & opposita ei luxuria.

E Leganter Methodius apud Photium ait *ταρβίαν* dictam esse *μεγάθεαν*; quod ea pulcherrimam

A ma virtute similis homo euadat Deo: & optimè Ambrosius in funere Satyri vocat castitatem ma trem totius virtutis. Imò Gregorius Thaumaturgus ait virtutes dictas esse à Gracis *ταρβίας*, quia putitas, vel sola, est omnes virtutes; id est notat Chrysostomus, sanctitatem & castitatem in Scripturis pro codem sumi. Eximia de hac virtute pa sim inuenire licet: ego breuiter naturam eius, materiam, actus, oppositum ei vitium, & remedia propono.

Dico primò, castitatem propriè dictam, quia recte definiri; *Virtus est specialis, statuens mediocritatem circa delectabilia venereorum, vel caporus abuſionis, vel non aliter eis viendo quam recta ratio prescribit.*

Primò dixi castitatem propriè dictam, quia recte notat S. Thomas *quest. 151. art. 2.* castitatis nomen dupliciter posse sumi. Primò impropiè ac metaphorice, prout significat virtutem, quæ temperat qualibet delectationes, tum corporis, tum animi; et quæ virtus illa generalis. Secundò propriè accipi, & est virtus specialis habens materiam specialem, nempe concupiscentias delectabilium venereorum; tota enim versatur in moderandis illis delectationibus, quarum mediocritas honestatem constituit specialem distinctionem ab aliis omnibus: ergo etiam castitas specialis est virtus. Castitas autem illa generalis non versatur circa coniunctionem corporum, sed circa debitam animi coniunctionem cum Deo; si enim debito modo a rebus creatis se abstrahit mens humana, & inheret cum Deo, censetur pura: si autem à Deo recedens, creaturis se totam mancipet & addicat, fornicatur quodammodo & impura euadit. Vnde dixit Augustinus; *Castitas animi est amor ordinatus, non subdans maiora minoribus.*

Secundò dicitur castitas statuens mediocritatem circa delectabilia venere; hoc enim proprium est obiectum eius, & materia; quæ scilicet proximum obiectum circa quod castitas versatur, sunt interni motus concupiscentiae incitantes ad veneream, quos vel omnino comprimit, vel secundum rectam rationis normam componit. Remota materia sunt externi actus, quæ vel præveni coniunctionem, vt aspectus, tactus, oculi; vel est ipsa coniunctio. Propterea moderatur appetitum coniunctionis, vocatur castitas; quatenus autem circa præiustos actus versatur, eos auferendo, & ab eis auocando, dicitur pudicitia, vt notabam in ipso. Vel certè dicitur castitas prout refeat vsum & effectum venereorum: pudicitia quatenus est conformis pudori, qui solet esse in illorum vnu.

Tertiò dicitur castitatis munus esse vel omnino abiciere huiusmodi delectabilitas, vel iis vni secundum rationem. Est enim castitas alia perfecta, alia imperfecta: perfecta est, quæ ab omnibus voluptibus carnis, tum liciti, tum illiciti perpetuo abstinere proponit, & appetitum etiam abicit nuptiarum. Imperfecta est, quæ id vel ad tempus dumtaxat proponit, vel ab illicitis tantum abstinet, & licet moderatè vitetur.

Iaque actus castitatis isti commode numerari possunt. Primus horrere actus omnes intemos cogitationum, appetitum, delectationum circa veneream. Secundus horrere actus omnes extemos venereos. Tertius ea omnia, quæ prævia sunt, & possunt impellere ad huiusmodi actus, tum affectu interno, tum externo actu deuitare.

Grandis est virtutis, inquit Hieronymus, & sollicitate diligentia, in carne non carnaliter vivere; secum pugnare quotidie, & inclusum hostem, argi

inſtar

instar centum oculis obsernare. Et Tertullianus lib. de pudicitia, cap. 1. castitatem amatorum comparat cum funambulo, qui per tenuissimum filum pendente vestigio ingreditur, carnem spiritu librans, animum fide moderans, oculum metu temperans, ne qua illum carnis vacillatio, animi auocatio de fide decusserit. Amos 7. inquit Hieronymus, adamantem in manu habens Deus certinatur. Adamas ille vir castus est, qui positus in Dei manu, solum hirci sanguinem timeret; nam potest vinci libidine, non flammis.

Ex quibus constat, præcipuum & primariam castitatis speciem, in modo florem delibatum huius virtutis, & omnium aliarum esse virginitatem, quæ consistit in carnis integritate cum proposito abstinentia perpetuâ à venere omnibus delectationibus; ideo definitur ab Augustino lib. de sancta Virginitate, cap. 13. Quod est in carne corruptibili incorruptionis perpetua meditatio; id est firmum, & stabile propositum seruandi perpetuam carnis integritatem. Exigit nimur virginitas duo: alterum in corpore, alterum in animo. In corpore nunquam pollutum esse voluntarie; in animo propositum nunquam reuocabile sic permanendi. Est autem virtus hæc non solum licita, sed semper, & apud omnes etiam gentes laudata, & honorata: flos videlicet morum virginitas est, inquit Tertullianus citato loco, honor corporum, decor sexum, integritas sanguinis, fides generis, fundamentum sanctitatis, præiudicium omnis bona mentis; quæ viget in coniugio, viduitate, cœlibus, virginitate.

Luxuria vi-
tium. Dico secundò, luxuriam esse vitium speciale oppositum castitati per excessum, cuius obiectum delectatio est venerea; filiae internæ octo, externæ quatuor, species sex.

Primo, quod luxuria vitium sit speciale capitale, fons videlicet & radix plurium aliorum; in modo, si verum dicimus, omnium; probat consensus omnium Sapientum, in modo & totius generis humani. Sic enim sepe Deus ipse in Scripturis loquitur de luxuria tanquam de peccato abominabili: v. g. Ephesorum 5. Fornicatio & omnis immunditia nec nominetur in vobis, sicut decet Sanctos. Et tunc: Hoc enim sciote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, non habet hereditatem in regno Christi & Dei. Ad Galatas 5. numeratur forniciatio inter opera carnis, quæ qui agunt, regnum Dei non consequentur. Hebreorum 12. dicitur quod forniciarios & adulteros judicabit Deus: & Apocal. 21. afferitur, quod pars eorum erit in flagro ardenti igne, & sulphure, quod est mors secunda, Sanctos Patres, & Sapientes etiam Ethnicos audiunt non vacat; satis enim nunc sit ratio apertissima, quæ probarur vitij huius fœditas. Illud enim vitium turpissimum est, quod repugnat fini à natura instituto in procreatione ac recta educatione liborum, & quod destruit amorem filiorum in parentes, & amorem parentum in filios. Peccatum luxurie repugnat procreatione liberorum, propter immunditiam extra usum matrimonij, repugnat rectæ illorum educationi, ad quam necessaria est paterna & materna cura; hanc autem destruit non solum adulterium, sed vagus quilibet concubitus; nemo enim curabit liberos, quos nescit suos esse; unde destruit etiam eandem ob causam filiorum obsequia & reverentiam in parentes, & parentum amorem in liberos. Ergo manifestum est, fœdissimum esse ac contra legem naturalem hoc vitium, cuius etiam actus omnes si voluntarij sint, sunt etiam mortiferi, ut probabam fuisse 1. 2. nihil enim in

A eo genere paruum potest esse malum, si exponat probabili periculo graui malo, quale pollutio est: quilibet actus luxurie exponit hominem huiusmodi periculo: ergo est sine dubio graue malum. Facebant itaque Schismati Græci, qui sequuti Nicolaitas & Gnosticos, negarunt fornicationem malam esse. Facebat & Durandus, negans illam esse peccatum mortiferum, si solum attendatur ius naturale; damnant enim illam omnia iura naturæ, omnes leges diuinæ, omnes Sapientum voces, ut ex dictis patet, & ex effectibus eius magis adhuc patet.

Secundò enim filias eius, seu effectus quos causat in anima, octo numerat S. Thomas ex Gregorio Magno: sunt autem illæ, cæcitas mentis, præcipitatio, inconsideratio, inconstantia, amor sui, odium Dei, affectus præsens faculi, horror futuri. Primæ quatuor ad intellectum pertinent, tres posteriores ad voluntatem.

Ratio autem assertur à S. Thoma, quia quando inferiores potentiae vehementer afficiuntur ad obiecta sua, consequens est ut superiores deordinentur in suis actibus. Per vitium autem luxurie appetitus sensitius vehementer intendit delectabili, propter vehementiam passionis & delectationis: ergo est necesse, ut per luxuriam intellectus & voluntas deordinentur. Sunt autem quatuor actus in intellectu, simplex confederatio finis, v. g. boni spiritualis; consultatio recta de mediis ad finem hunc consequendum; examen & iudicium de mediis occurrentibus; denique imperium, quo ratio dat operam ut mandentur executioni. Luxuria perturbat & impedit illa quatuor: considerationem enim voluptas vehementer omnino prohibet, & attentionem circa spiritualia, ut pote quæ totam animam & omnes eius potentias ad se rapiat. Deinde, quia infima est, & secundum infimum sensum, estque communis cum omnibus brutis, proptereaque mentem maximè deprimit, & in brutalém indolem format, peruersâphantasiâ, & corrupto affectu hominis. Provit ergo reddit mentem inidoneam ad cogitationem rerum spiritualium, generat cœxitatem mentis: ut inidoneam ad consultandum de mediis salutis, & ad ea expendenda, generat inconsiderationem; ut vero mollem & debilem ad exequenda bona proposita propter speciem quandam difficultatis, causat inconstantiam. Peruertitur ergo per hoc vitium tota prudentia, ut habetur 7. Ethic. c. 11. quia isti sunt quatuor eius actus.

E In voluntate sunt intentio finis & electio mediiorum. Intentiōem peruerit vitium istud, trahendo voluntatem ad delectationes carnis, & sic ingenerando amorem sui; homo enim huic assuetus vitio, totum in carne ponit, & cogitationes suas omnes ad eam dirigit, unde sequitur Dei odium, à quo prohibentur & damnantur hæ voluptates. Electionem peruerit amorem ingenerando præsens seculi, unde sequitur horror, & desperatione futuri: horror, quia pro voluptatibus sperant personas, quia his compediti voluptatibus, desperant se posse salutem consequi. Pulchritudine Seneca epist. 14. Honestum ei vito est, cui corpus nimis carum est.

Quartò externas luxurias filias quatuor numerat Isidorus, turpiloquia, scurrilia, ludicia, scutuliloquia. Vide S. Thom. art. 3. homo enim tota cogitatione & affectu demersus in cœno libidinum, ea loquitur

Luxuria
species.

Loquitur quæ amat & cogitat; vnde mirum non est, quod loquatur turpia, vt sibi faueat; quod scurria, vt risum moueat; quod ludicra, vt genio indulget; quod stulta, cùm sapientiæ prorsus careat.

Quintò denique sex numerari solent species luxuria: fornicatio, adulterium, incestus, stuprum, raptus, & vitium contra naturam; quæ vita ac natura probra satius est ignorare, quām dicere; de quibus eleganter Cassiodorus lib. de amicitia: *In opere impudicitia cito præterit quod delectat, & permanet sine fine quod cruciat.* De actu quidem immunditia nihil remanet, nisi recordatio peccati in tormentum animæ, & expectationem gehenna. De talibus lugendum potius censeo, quām loquendum.

Remedia quæ tantum hoc malum carent, afferruntur plurima à Patribus. Exemplum Christi & Sanctorum, quos carnis mortificatio in cœlum eucxit. Exemplum eorum, quos luxuria in infernum detrusi. Pœna in hac etiā vita illata: à Deo iusto vindice malorum. Voluptatis huius vilitas, breuitas, dolores admixti, mala quæ secum trahit. Denique amor Dei, timor inferni, amor cœli.

SECTIO III.

De partibus potentialibus temperantia.

Dixi eas octo numerari à S. Thoma: recensuit etiam aliquis Philosophus, sed obscurius, & breuius: mihi satis erit indicare de singulis paucā. Prima ergo sit continentia & incontinentia: secunda mansuetudo & iracundia: tertia clementia & crudelitas: quarta humilitas & superbia: quinta studiositas, modestia, simplicitas, eutrapelia.

§. I.

Continentia, & incontinentia.

Aristot. 7. Ethic.

Nomen continentia saepe usurpatum pro ipsa virtute castitatis. Sapient. 8. *Sciens quod non possem aliter esse continens, nisi Deus det.* Sed magis propriè significat inchoationem tantum quandam illius, de qua pulchre differit Philosophus toto eo libro, præsertim vñque ad cap. 11. inde vñque ad finem agit de voluptate.

Dico primò continentiam rectè definiri, firmatatem animi contra impulsus passionum, quibus impellimur ad delectationes præsertim veneas.

Primo dicitur firmitas animi à Philosopho c. 9. id est propositum certum & fixum adhærendi bono rationis; est enim virtus voluntatis, cuius tota perfectio est affectus ad bonum, & est firmum propositum; alioqui expugnabitur ab insurgente impetu passionum. Dicitur enim ibidem, quod continentis non facilè dimouetur ab electione bona de fugienda voluptate; incontinentis autem non persistet in electione.

Secundò dicitur firmitas animi contra impulsus passionum; vult enim firmiter inhærente bono rationis, neque ad illicita impetu rapitur. Hoc autem statuitur: discrimen continentis & temperantis, quod continens non supereretur à voluptate quando vehemens vrget passio, temperans vero ab eadem voluptate non supereretur postquam passiones iam dominatæ sunt; vnde negat Philosophus 4. *Ethic. cap. vii.* continentiam esse veram virtutem, sed inchoationem dumtaxat virtutis, & semivirtutis.

A tem; quia licet voluntatem conformet cum recta ratione, non subiicit tamen appetitum rationi, neque passiones resecat, sed vincit: ad propriam appetitum requiritur, vt nullo insurgentium passionum impetu turbetur, vel certè vt ratiis huiusmodi motus patiatur, & non adeo vehementes ac continentia.

Tertio dixi, continentiam versari circa virtutem passionum venearearum; quia cùm passiones illæ vehementius appetitum à bono rationis retrahant, opus fuit dispositione aliqua, per quam continetur se homo aduersus rebellis impetus intra præscriptos rationis fines. Hæc est continentia. Ad alias autem virtutes requiritur etiam aliqua simili dispositio, quæ tamen non absolute vocant continentia, sed continentia ira, v.g. continentia opum, continentia honorum; que sunt inchoationes quædam mansuetudinis, liberalitatis & humilitatis; nam illæ virtutes sunt, quando passiones compressas tenent; sunt continentia quando comprimitur: sed hæc non vocantur absolute continentia, quia passiones horum delectabilium minus allicitur, & minus de statu rationis hominem deiciunt, quām passiones delectabilium tactus, quæ solent esse maximè vehementes, dum trahunt hominem ad turpia.

Dico secundò, incontinentiam esse vitium, quo voluntas sinit se superari à passione delectabilium tactus, vñ rationis aliquo modo remanente. **C** **P**rimò dicitur vitium, quia credere passioni contra rationis præscriptum, est aliquid appetenti vitiosum, & vituperabile. Ratio enim & voluntas imperare debent & dominari passioni, non autem passio rationi. Incontinentis passione rapitur, tamenque amouens à gubernaculo, clausum traditum apertit: ergo vitiosa est incontinentia.

Secundò dicitur incontinentia vitium, quod ex voluntate passionem sequitur, & ab ea superatur. Si enim Philosophus cap. 8. differentiam assignat incontinentis & intemperantis: primò quod intemperans ex electione agit, non ex perturbatione; id est non illum pœnitit, & est incurabilis. Incontinentis autem cùm ex passione non agat, facilis est ad pœnitentiam, & id est curabilis. Secundò intemperantia similis est morbo continuo & incurabili, ut tabes; incontinentia vero est similis morbo comitali. Tertio intemperans errat circa ipsum finem, non autem incontinentis. Rectè autem dicitur c. 7. quod duplex est genus incontinentie. Infirmitas & temeritas. Infirmitas est cùm vñ cinimur perturbatione post deliberationem de ea superanda; temeritas cùm vincimur defectu deliberationis prius facte.

Tertio dicitur, incontinentem vincit passio, quando remanet aliquis rationis vñus; sic enim disputat eleganter Philosophus c. 3. vñus incontinentis agat sciens ea quæ agit. Socrates enim negabat esse possibile, vt quis rectè existimans, agat incontinenter. Absurdum enim esse, si scientia inisti, aliud quidam vincere, & ipsum perinde acce mancipium trahere; neminem enim existimant aliud agere præter id quod est optimum. Alij vero aiebant, neminem quidem incontinenter agere, si habeat scientiam, sed tantum si habeat opinionem. Primo ergo assentit, incontinenter agentem habere scientiam habitu, non actu, seu considerationem. Deinde habere quidem illum actu scientiam & cognitionem vniuersalium, sed non singularium. Imò quidam ita cognitionem hanc habent actu, vt quodammodo eam non habeant, vt dormientes, insani, ebrij: ita incontinentes sciunt vt illi, & dicunt vera vt histriones recitant. Tertio incontinentis

nens duas habet propositiones vniuersales, quærum vna sensu conformis est, altera recte rationi. Minorem propositionem non isti applicat, ex qua rectam eliceret conclusionem; sed applicat illi alteri, vnde conclusio sequitur prava; in syllogismis enim practicis conclusio est actio. Quomodo ergo, inquit, incontinentis repente ex scientie fit nesciens, & iterum ex nesciente sciens, sicut ebrius & dormiens? Igitur incontinentis, vel non habet scientiam singularis, vel eam habet ut ebrius. Vnde cap. 10, recte probat, quod nemo incontinentis potest esse prudens.

§. II.

Mansuetudo & iracundia, clementia & crudelitas.

Aristot. 4. Ethic. cap. 5.

Mansuetu-
dinis defini-
tio.

Dico primò, mansuetudinem recte definiri, *Est virtus, quæ motus ira sic comprimit & moderatur, ut nihil vel interius, vel exteriorius vnguam fiat, quod repugnat rationi.* Vno verbo, *Est virtus ira moderatrix.* Idem significat glossa in cap. 5. Matthæi. Mansuetudo est dulcedo animi, quam non vineit amaritudo. Pulchrè Albertus lib. de virtutibus, c. 19. *Cum propter iniurias illas mens nequaquam exacerbatur, nec amaritudo cordis exteriorius inducatur, sed est quis quasi homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones.*

Primò ergo mansuetudinem dicitur virtus, & quidem omnino eximia & diuina, quæ primò diuinam in nobis imaginem pingit. Mansuetudo dum amittitur, inquit Gregorius lib. 2. *Moralium*, cap. 30. superne imaginis similitudo vitiat. Facit etiam summum hominem Christo Domino, cuius sanè vita, mores, verba omnem in se mansuetudinis expressere maiestatem. Quid' ergo nobilis? Secundò quid ea utiles, quæ omnium corda & amorem conciliat homini? *Beatis mitis*, inquit Christus, *quoniam ipsi possidebunt terram: non solùm terram viuentium, & hereditatem beatam, ut interpretantur Gregorius Nyssenus, & Basilis; sed omnium etiam hominum corda, ut docet Chrysostomus*, iuxta illud *Ecclesiast. cap. 3. Fili in mansuetudine opera tua perfice, & super gloriam hominum diligéria.* Tertiò nihil ea dulcissimæ & delectabilissimæ; mansuetus enim & ipse semper hilaris est, & latus, aliusque delectationem afferit. Mansueti autem delectabuntur in multitudine pacis, ut dicitur Psalm. 36, vnde ipsomet Christus: *Disce à me, quia mitis sum, & inuenietis requiem animabus vestris.* Paradisum inuenit vir mansuetus, quia nihil cum perturbat. Summus autem sapientia finis est, inquit Ambrosius in *Psalm. 118*, ut sinus mente tranquilli. Et optimè Chrysologus: *Si te habes, totum habes.* Mitte mirabiles alios effectus mansuetudinis; quid mereatur remissionem peccatorum, iuxta illud Christi Domini, Matth. 5. *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimisisti & vobis Pater coelestis peccata vestra.* Mereatur eternam mercedem in celo: *Mansueti autem hereditabunt terram.* Denique viri omnes magni fuerunt mansuetissimi. Moyses vir mitissimus dicitur *Num. 12*. David *Psalm. 31*, non videtur curare si Deus aliarum omnium virtutum obliuiscatur; non postulat nisi ut meminerit mansuetudinis: *Memento Domine David, & omnis mansuetudinis eius.*

Secundò dicitur virtus moderatrix irarum; sicut

A enim temperantia voluptates moderatur gustus & tactus, appetitum subiiciens ne plus concupiscat, quæm exigit ratio; sic mansuetudo moderatur iram, subiiciens rationis appetitum; ita ut oblatis irritantibus, in motum iræ non prorumpat, vel certè iustum in eo modum teneat. Vnde definitur à Philosopho mansuetus, *Is qui, pro quibus, & quibus oportet, & ut oportet, & cum oportet, & quanopere oportet iracundia.* Non est enim vindex ipse mansuetus, inquit; sed potius clemens, & ad veniam dandam propensior.

Tertiò igitur propria mansuetudinis materia sunt motus omnes iracundia, tum interni, tum externi; eos enim omnes comprimit mansuetus; vnde quatuor videntur esse actus principi man- suetudinis. Primus interiori amaritudine non turbare animum, proposita causâ quapiam iracundia, sed tranquillum seruare animum; non cogitare vindictam, sed potius cogitationes pacis; non voluere animo iniuriam acceptam; non amarefere, non irritari, non auersari eum à quo laus es. Secundus, non exteriori effervescente, oculis miscando, vultum immutando, & alios iracundia motus incompositos edendo. Tertius nullum vnguam verbum proferre, quod sit durum, asperum, arrogans, contumeliosum; sed linguam eucharistim habere, & labia fauum distillantia; sermo enim durus suscitare furem. Optimè Tullius lib. 2. officiorum, difficile dicitur est, inquit, quantoper conciliat animos hominum comitas, affabilitas que sermonis. Quartus vultu & gestu preferre hilaritatem semper & suavitatem; non autem macerorem, arrogantiæ, contemptum. Popularis & grata est omnibus bonitas, inquit Ambrosius lib. 2. officiorum, cap. 7. nihilque quod tam facilè illabatur humanis sensibus, eà; si mansuetudine morum, & facilitate animi, & moderatione præcepti, & affabilitate sermonis, verborumque honore, patienti quoque sermonum vice, modestiæque adiuvet gratiæ, incredibile quantum procedit ad cumulum dilectionis. Denique, teste Bernardo, basis præcipua sanitatis lenitas est, iuxta illud *Ecclesiast. 25*, vbi sermo est de Moysi; *In fide & lenitate ipsius sanctum fecit illum.*

Dico secundò iracundiam vitium esse capitale, mansuetudini oppositum per excessum, cuius tres sunt species, filiae sex.

Primi dicitur iracundia vitium; tametsi enim ira, ut dixi olim, non est semper mala, inò aliquando bona est, & ut ait Nemesius lib. de natura hominis, cap. 21. satellitum rationis; sèpè tamen est vitiola, quoties extra rationis præscriptos limites excedit, vel vindictam expetendo, quando non debet; vel plus expetendo, quæm debet. Peccat enim sine dubio, qui vindictam experit ob causam illegitimum, vel expetit maiorem quæm oportet, vel propria autoritate appetit, vel etiam magis appetit quæm oportet, nimis effervescentio, interiori & exteriori plura dando iræ signa quæ oportet.

Ratio autem, cur peccatum hoc sèpè sit gravissimum, petitur porro ex perniciosis effectibus quos causat; perturbat enim animum, & corpus etiam immutat, ut dixi agens de passionibus. Potest tamen aliquando esse peccatum leue iracundia, si non sit perfectè voluntaria, vel si modicam vindictam appetat: quoties autem voluntariè ac deliberatè notabilis appetitur vindicta, ira peccatum est mortiferum. Cum autem Matthæi 5. visus est Christus grauerit omnem damnare iram, loquutus est, teste S. Thoma de ira

qua

quæ tendit ad homicidium, cuius tres veluti gradus ponit: primus est ira interna, mortem optans proximi: secundus eadem, erumpens in leuem contumeliam: tertius erumpens in grauem contumeliam.

Secundò dicitur iracundia opponi mansuetudini per excessum; vitiosa enim est, eo quod plus irascatur quam oportet. Materiam ergo eius actus, proprietates & species satis exposuit videor agens de affectu ira.

Tertiò sex filias habere dicitur iracundia, numeratas à sancto Gregorio. Rixa, tumor mentis, contumeliam, clamor, indignatio, blasphemiam. Probat sanctus Thomas, quia ira consideratur vel ut est in corde, vel ut est in ore, vel ut ad ipsum procedit factum. Provt est in corde, parit indignationem, & tumorem mentis. Indignatio est, quā est cui irascimur, contemnitur tanquam indignus, ut ab eo tale quid patiamur. Tumor mentis est, quo seipsum irascens ei præfert cui irascitur. Provt est in ore, parit contumeliam, clamorem, blasphemiam. Provt ad factum procedit, parit rixas seu pugnas, vulnera, homicidia. Ira non habet miseri cordiam, vt dicitur *Prov. 27.* nec erumpens furor; & impetum concitati spiritus ferre quis poterit?

Colliges primò, lentitudinem, seu stuporem esse vitium mansuetudini oppositum per defectum. Vocatur ab Aristotele *ἀρρενία*, seu vacuitas ira; quoties nimis non incitatur aliquis ad iram, quando ratio illam suadet. In propriis autem iniuriis nunquam illam suadet, sed in iniuriis Deo illatis, aut Republicæ; & tunc lentitudo illa opponitur zelo, non autem mansuetudini.

Colliges secundò, clementiam esse omnino affinem mansuetudini; proprium enim eius est modum adhibere convenientem in externa punitione: officium eius est minuere punitionem peccati, quantum iustitia ratio parit. Clementia est, inquit Seneca, moderatio aliquid ex debita & merita pena remittens. Differt tamen à mansuetudine, quod manuferet moderetur vindictam, quia honestum est ira imperare; clementia moderetur penam delicti, quia honestum est homini potestatem habenti moderari potestatem puniendi.

Colliges tertio, extrema clementia opposita duo esse: per excessum opponitur ei crudelitas, per defectum nimia lenitas. Crudelitas est atrocitas animi in penis exigendis; & sicut clementia penam minuit, sic crudelitas supra modum illam auget ex asperitate quadam animi non compatiens alterius malo. Nimia lenitas est inconsulta pena remissio, & mitigatio.

S. III.

Humilitas & opposita ei superbia.

Hec virtus, ut alias monui, apud Philosophum nomen non habet, quia ei Magnus Doctor è celo veniens, & nomen dedit, & premium eius docuit. Illa videlicet totius Euangelij summa est, & tota Christiani hominis Philosophia. Mihis satis erit breuem date illius ideam, quæ doceat quid illa sit, quod obiectum, quos actus, quas species, quos gradus habeat. Deinde opposita ipsi superbia quid sit, & quam tertia sit.

Dico primò, recte definiti humilitatem à sancto Thoma quæst. 61. art. 1. Est virtus, quā defectum suum aliquis considerans, in infimis se continet.

A Vel etiam à Bernardo lib. de gradibus humilitatis: *Humilitas est virtus, quā quis verissima suæ cognitione sibi ipsi vilescit.* Clarissime Lessius lib. 4. cap. 4. num. 54. *Humilitas est virtus inclinans nos ad vilitatem nostram signis vel factis profundam.*

Primo dicitur, *virtus quā defectum suum aliquis considerans*; quia scilicet quamvis humilitatis propria sedes voluntas sit, radix tamen eius & fundamentum est in intellectu, in quo supponit necessariò cognitionem sui defectus, & imperfectionis; quam infirmus videlicet sit per naturam, & quam miser ac miserabilis factus sit per peccatum, adeò ut sincere ac coram Deo nihil suum diudicans, statuat se miserissimum esse omnium hominum, dignum contemptu, omnique indignum honore ac obseruantiā, meritoque postponendum omnibus aliis. Hec enim est illa sui cognitionis, quam commendant mirabiliter Scripturæ omnes sacrae ac prophetae. Indicium scilicet illud, quo aliquis iudicat se vilissimum, contemptibilem, & reliquis omnibus viliorem ac miseroriem. Neque in eo iudicio quicquam fallitur, quia comparat id quod ipse per naturam est, & per peccatum, cum ē quod alij sunt, vel etiam per gratiam esse possunt; & sic nemo est quem non possit ac debeat quisque sibi anteponere. Hoc est initium, hi natales humilitatis.

C Secundò dicitur *virtus*, quā quis continet se in infimis, vel etiam sibi ipsi vilescit, ut ait Bernardus; aut denique, quod idem est, signis & factis profitetur suam vilitatem. Hec enim omnia synonyma sunt, & significant proportionationem, differentiamque humilitatis, tum propter est in voluntate, tum provt foras se prodi, & erumpit in externos actus. Siquidem eleganter & verissime Bernardus *serm. 4. in Canica*, duplum distinguit humilitatem. Alteram intellectus & iudicij, quam in nobis veritas parit, & non habet calorem; quam nimis verissime aliquis iudicat se vilissimum esse ac contemptu dignum: quod cuilibet facillimum est, & obviū; sed nondum tamen vili haberi vult & contemni. Alteram ponit humilitatem affectus, quam charitas inflamat, quia est etiam in voluntate; vult enim talis etiam ab aliis existimari, ac pro nihilo haberi, despici, decipi, dehonorari, aliis postponi; hoc enim est continere se in infimis, & vilesce sibi ipsi, profiteri suam vilitatem; etique propriis virtutis hujus character.

Tertiò etiam addebam ex Lessio, virtutem hanc inclinare ad profitendam vilitatem suam signis & factis; quia nimis viraque illa humilitas veritatis, & charitatis erumpit etiam exterius, & totum hominem sic componit ad modestiam, ut profitetur vilitatem suam ipse; tum signis exteriori, loquendo de se modestissime, celando virtutes, defectus aperiendo, aliis cedendo, alios pro se honorando, submitendo se, humi prostrando, genuflectendo; tum factis eligendo humilem locum, humile fidelitatem, humilla obsequia. Neque tantum in seipso amat professionem hanc sine vilitatis, ut à se profectam, id est non tantum se ipse despicit, & vilitatem suam profitetur; sed amat etiam ut profectam ab aliis; gaudent enim se ab aliis contemni, dolet laudari: unde nec contemptus insultat, nec exultat honoratus. Humilis ergo est qui iudicio intellectus, voluntatis affectu, actibus externis & signis postponit ipsum aliis, & profitetur vilitatem suam.

Ex

Quæst. II. Seçt. III. Partes temperantiaæ. 589

Ex quo vera humilitatis charætere colligi quætor possunt, quæ de illa sciri ac dici plurimùm interest: eius obiectum proprium & materia, proprij eius actus, varij eius gradus, eximia excellētia, & reliqua incitamenta.

Humilitatis obiectum. Colliges ergo primò, obiectum humilitatis aliud esse materiale, aliud formale. Materiale, siue id quod humilitas appetit, sunt res viles & contemptibiles, nempe obscuritas nominis, infimus locus, contemptus, probra, postponi aliis, esse omnium ultimum. Ex aduerso autem refugit laudes, honores, famam & cætera huiusmodi, quibus homo aliis præfertur, & excellit. Motuum autem formale, propter quod illa vel appetit, vel refugit, humilitatis proprium est, quia congruum est vilitati nostræ amplecti vilia, & profiteri nos ex nobis nihil esse, nihil posse, nihil habere, ac proinde indignos nos esse omni laude ac honore, sed ea refundenda omnia esse in solum Deum; quia nimis honestum est, eum qui vilis est & miserinus, profiteri vilitatem suam, & refundere omnem honorem & laudem in authorem totius boni. Vnde optimè notat Lessius, magnam esse humilitatis affinitatem cum virtute religionis, à qua tamen differt. Conuenit enim cum religione, quod profiteatur ex propria sua ratione diuinam excellentiam; & tanquam in eo differt, quod religio profiteatur primatè Dei excellentiam, & secundariò propriam vilitatem; humilitas primatè profiteatur suam vilitatem, secundariò autem & consequenter diuinam excellentiam. Scio alia esse motiva honestissima propter quæ laudabile est appetere vilia, magnifica refugere; quia sic Deus honoratur, & hoc illi placet, quia sic Christum imitamur, quia sic Deo satisfacimus pro peccatis, & alia huiusmodi quæ pertinent ad virtutem charitatis aut penitentia.

Actus humilitatis proprii. Colliges secundò, proprios actus humilitatis commode posse diuidi in eos qui spectant ad iudicium intellectus, ad affectum voluntatis, ad externos actus & signa. Primus igitur ordo, actuum ad intellectum pertinentium est cognoscere, se nihil ex seipso esse, nihil posse, nihil habere, seipsum nihil estimare in conspectu Dei, iudicare se omnium minimum & miserrimum, comparare se cum Deo, & estimare seipsum quasi non sit; comparare se cum aliis, & pluris eos facere ac meliores indicare; comparare seipsum sibi, & cognoscere se indignum esse omni laude ac honore, sed dignum omni contemptu ac probro. Secundus ordo actuum propriorum humilitatis pertinentium ad affectus voluntatis respicit etiam Deum, proximum, & seipsum. Præcipui affectus sunt profiteri coram Deo se nihil esse, solum autem eum magnum & excelsum esse; non amare, vel desiderare, vel sperare ab aliis estimari, aliis præferti, laudari, honorari, nec de illis gaudere, sed potius illa odire, fugere, de illis dolere; patienter ferre injurias, vituperia, contemptum, obscuritatem, & postponi aliis; imò de illis gaudere, illa desiderare. Tertius ordo pertinet ad externos actus & signa, que imperantur ab interno illo affectu erga res viles & abiectas; subiicere se Deo ut infinitum manscipium, vt de nobis pro arbitrio disponat; subiicere se hominibus propter Deum, sinendo se ab illis regi, loqui magnificè semper de aliis, nunquam verbo quemquam lèdere, aut contemnere; de se nunquam aliquid dicere, quo laudetur vel extollatur; tacere laudes, culpas libenter prodere, amplecti qua sunt abiectoria, & minus honorata, in congressibus, in officiis, in tota vita.

R.P. de Rhodes curs. Philosoph.

A Alia innumera sunt huiusmodi, quæ, vt pater, procedunt necessariò ex professione vilitatis nostræ, propter quam amplectimur vilia, tum affectu, tum externo actu; id est aliis nos postponimus, & postponi ab aliis volumus.

Gradus humilitatis. Colliges tertio, quinam sint gradus humilitatis; video enim varie illos distribui à Sanctis Anselmo, Bernardo, & Thoma. Mihi sanè placet primò distributio, quam habet Anselmus *lib. de similitudinibus*, cap. 99. *& sequentibus*, ex modo quo humilitas subiicit se aliis; statuit enim septem gradus in hac virtute, vt ab imperfectioribus ad perfectiora condescendat, cognoscere peccata sua, de illis dolere, illa fateri & aliis aperire, velle illa credi ab aliis: hi sunt quatuor primi gradus, quos excipiunt tres ultimi; patienter ferre vt ab aliis dicantur nostri defectus, & vt propter illa nos vituperent; patienter ferre vt nos propter illa contemnant & puniant. Denique desiderare vt propter peccata contemnamur & puniamur, & de illo contemptu gaudere: hic verò apex est, hic flos illibatae ac consummatæ humilitatis. Secundò breuius etiam glossa in 3. cap. *Mathæi*, ex personis, quibus vir humilis seipsum subiicit, tres ponit gradus in humilitate. Primus subiicere se maiori, & non præferre se æquali. Secundus subiicere se æquali iudicio, affectu, externis actibus & signis, & non præferre se minori. Tertius subiicere se minori tríplici etiam eo modo, quoies id exigit decorum, & honestum pati potest. Memini me audisse à vita claro, & erudito summam humilitatis quatuor iis contineri. Spernere mundum, id est laudes, honores, famæ claritatem: spernere nullum, vel cogitando, vel auferando, vel loquendo, vel externis signis: spernere seipsum intellectu, affectu, actibus externis: spernere spem.

Colliges quartò incitamenta, quibus conuincit homo potest ad capessendam humilitatem; sunt enim apud sanctos Patres innumera remedia, quibus inueteratum viles sanetur, & adhuc tabidum est; renocari autem possunt ad tria capita. Necesitatem: *Nisi efficiamini scimus parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum.* Dignitatem: *Doctorem habet Deum homo, etiè ducem, & remuneratorem.* Deum eximè honorat, fundat omnes virtutes, conseruat, consummat. Indirecè quidem remouendo virtutum impedimentum; dispositiù, influxus gratiarum attrahendo. Vilitatem: mereatur enim incredibilis thesauros gratia ac gloria, propter quod Deus exaltavit illum. Quæ omnia expendere non est nostri otij; quæ tamen consideratione nihil vilius est in vita. Nemo salvatur, nisi humili; nemo coram Deo magnus est, nisi humili; nemo gratias & gloriam meretur, nisi humili. Confluet aqua ad humilitatem vallis, inquit Augustinus *serm. 27. de verbis Domini*: denat de tumibus collis.

Superbia & vitium. Dico secundò, superbiam vitium esse principiæ humilitati opositum per excessum; definiri autem optimè à S. Thoma q. 1. 63. art. 1. & 2. *Inordinatum appetit excellentia propria*: & ab Augustino *lib. 14. ciuit. cap. 14.* Quid est superbia, nisi peruersæ cœlestidinis appetitus: Rationem affectus *Iudiciorum lib. 10. E synagogarum.* Qui vult supergerdi quod est, superbis est; quia superbire scilicet est ire super id quod est; dicitur enim à *Super, & ire*: velle ire supra id quod decet, est superbire.

Primo ergo superbia dicitur appetitus, quia propria eius sedes voluntas est, tametsi fons eius & radix est in intellectu, & erupit foras in externos actus; vnde

DD d tria

tria sunt, ut de humilitate dixi, quae complent superbiam. Primo in intellectu magna sui estimatio & admiratio, ceterorum autem vilipensio. *Non sunt sicut ceteri hominum.* Cœcutit enim superbis ad defectus suos, & argus est ad præclaras dotes; fingit enim in se virtutes, quas non habet; & si habet aliquas, maiores etiam facit, nec enim agnoscit, qui eas habet: inde quoque præferit se aliis, iudicat se honore dignum ac laude. Secundo in voluntate affectus exurgit ad magna, & sublimia supra id quod congruit sorti ac conditioni sua; non enim seipsum tantum magni facit, imd etiam seipsum magni faciat, sed in se plures agnoscat defectus; vult tamen ab aliis magnifici, laudari, honorari, alios contemnere ac deprecari. Refugit autem magnopere contumicii, subiicii, ignorari; querit enim lucem, tenebras fugit, cum verè filius sit tenebrarum. Tertio erumpit exterius, & in totum hominem superbia pertransit; loquitur enim de seipso magnificè, de aliis modicè, contempnit, demissè. Primum in concessibus locum ambit, primos recubitus in cenis, & alia huiusmodi contraria iis, quæ de humilitatis virtute posita sunt.

Secundo dicitur appetitus excellentiæ propria; hæc enim propria est materia & obiectum superbie, hic finis, excellere. Nomen autem excellentiæ sumi potest vel respectuè, significatque aliis ferri, aliis eminere, p̄ se aliis laudari & honorari. Vel sumi potest absolute, significatque simpliciter sine comparatione ad alios magnifici, laudari, celebrari. Excellentiæ, quam appetit superbia, utroque modo sumitur; imd abstrahit ab utraque; appetit enim superbia generatim quamvis cœlitudinem, id est laudes, honores, famam, maximè autem illa, quibus aut æquatur majoribus, aut æquilibus & minoribus præfertur. In hoc enim potissimum incumbit, vt sit plus quam alij, vt sit super alios, fama, honore, imperio, & aliis huiusmodi. Hæc enim omnia significantur nomine propria excellentiæ aut cœlitudinis persona; quia excellit persona, quæ in opinione hominum digna & magna est. Superbia igitur vitium est inclinans ut vellet aliquis in opinione hominum esse magnus, & ut magius tractari.

Ex quibus omnibus colligere licet, primo propriam quidditatem superbie; est enim sui ad alta eleuatio, seu amor excellendi. Secundo proprium eius obiectum est excellenta persona propria, seu magni estimari, & aliis præferriri. Tertio proprios eius actus, tum in intellectu, tum in appetitu, tum in externis signis & factis.

Considerat enim suam perfectionem, & in ea sibi complacens, magnum se putat, & magni facit, amat & desiderat, delectatur omnibus actibus, quibus magni estimari videtur, quales sunt laudes, honores, imperium in alios, aliorum contemptus, conuicia, deiectione: refugit, odit, dolet de contrariis; horret enim vituperia, contemptus, conuicia, subiectio, aliorum laudes, & gloriam ac dignitates. Denique in externis actibus, qualis sit superbus, nuper dixi; contemptor aliorum, laudator sui, nemini cedens, aliis contradicens, imperans libenter, difficillime se subiiciens.

Colliges quartò, quantum & quam grave peccatum superbia sit. Docet videlicet S. Thomas q. 162. art. 5. & seq. superbiam esse peccatum mortiferum, esse peccatum omnium grauissimum, esse peccatum omnium primum; denique vitium esse capitale, fontem aliorum omnium. Et sane si su-

A perbia consummata sit, quæ nimis homo ipsi etiam Deo ac legi eius subiici nolit, est sine dubio peccatum lethale, & unum inter ea, quæ sunt gravissima, quia in illis directè volita est auctor à Deo, & grauiora sunt illis, in quibus indirecta tantum volita est auctor à Deo. Superbia vero, quæ non prouehitur usque ad contemptum hunc subiectio diuinæ, dicitur incompleta, sapientia peccatum est mortale, alia autem, & non ratiō, est veniale. Mortale, si cum notabili contemptu & iniuria proximi aliquis tumeat, vel tumultu moueat ad contemptum superiorum, & subtraktionem ab obedientia in re graui. Veniale autem est peccatum pluris seipsum facere quin oportet, laudes suas non tacere, defectus celare, contumiciè ferre, delectari famam & vanam gloriam. Hæc, inquam, omnia non sunt per se graviora, sed sunt periculosa, quia elongant hominem à Deo; & ab eius timore diuinæ gratiæ fontes obstruunt, disponunt hominem ad contemptum aliorum, ad confringendum iugum obedientiæ, & dicendum non servian.

Colliges quinto, quinam sint gradus superbie, de quibus vide omnino S. Bernardus lib. de gradibus humilitatis, vbi 12. numerat superbie gradus, curiositatem, levitatem animi, ineptam levitatem, iactantiam, singularitatem, arrogantiam, præsumptionem, defensionem peccati, simulatum confessionem, rebellionem, libertatem peccandi, ac demum peccandi consuetudinem. Quæ omnia explicat optimè S. Doctor, & ex eo S. Thomas, Lessius & alij. Ex iis autem, quæ de gradibus humilitatis ponebam, placet tres potissimum ponte gradus superbie; præferte se minoribus, cum supercilie scilicet & contemptu: præferre se aequalibus iudicio, affectu, externis actibus: præferre se, vel saltu æquare iis etiam qui maiores sunt.

Possunt etiam diuersi superbie gradus affligari ex parte actus, quo appetitur excellentiæ propria: nolle ob peccatum puniri: impatiens ferre punitionem: nolle ut ab aliis dicatur peccatum: agere ut illud non credatur: nolle faceri culpan: malum doloris signum ostendere: peccatum suum defendere ut opus laudabile.

Colliges sexto, tria esse virtutia superbie adiuncta, & quædam veluti eius partes. Primum est præsumptio: secundum ambitio: tertium vana gloria. Ratio est, quia in illis tribus appetitur inordinata aliqua excellentiæ persona, quod est proprium superbie: siquidem superbia plures partes habet, & plures actus; imd illam Gregorius aliis capitalibus vitiis non annumerat, sed ponit eam ut regiam & matrem omnium peccatorum; quia in omnibus quodammodo peccata influit, cum in illis omnibus nolit homo subesse Deo; nihilominus etiam tres veluti eius rami sunt illi, quos assignauit & ponuntur à S. Thoma q. 130. & 131. veluti quidam effectus & propagines superbie.

Præsumptio est, quæ nimis aliquis suis videntibus confidens, aliquid aggredi patens est super suas vires. Supponit in intellectu opinionem fidam, aut in consideracionem suarum virtutum: in voluntate autem inordinatus est appetitus excellendi in opere quod excedit ipsius vires. Excedens autem prodit in huiusmodi actus: v. g. si quis Medicus imperitus, tentet ægrotum sanare; quod sine dubio est inordinatum & repugnans recte rationi, ac legi naturali, quam res omnes naturales tenent; nulla enim earum est quæ aliquid conetur supra suam facultatem, sed exeat in actus viribus suis commensos. Hæc est leuis tantum culpa.

DEI P. H. C. S.

Quæst. II. Sect. III. Partes temperantiaæ. 591

culpa, si fiat sine danno alterius, & sine aliquo
fine malo.

Ambitio
quid sit. Ambitio est appetitus honoris inordinatus; ambitiosus enim est qui vult inordinate honorem sibi ab aliis deferri, vel concessione primi loci, vel detectione capitis, vel collatione dignitatis; qui manifestus est effectus superbie, qua vult excellentiam propria: honorari autem est excellere, cum honor testimonium sit excellentia. Hoc est sèpè inordinatum, v. g. si appetas honorari ob ea quæ non habes, si ob ea qua mala sunt, si vlique adè appetas honorem, vt propter eum offendere Deum paratus sis. Potest autem hoc esse inerendum peccatum lethale, interdum veniale tantum si appetatur honor indebitus sine alterius iniuria, & sine affectu, quo paratus sis ad graue peccatum, ad obtinendum honorem quem appetis. Non est autem vllum peccatum, si moderatè appetatur honor ex re bona; honor enim non est aliquid malum: ergo ille sine peccato potest appeti. Vide S. Thomam q. 131. art. 1. ad 3.

Vana gloria, seu cupiditas vanæ gloriae, est inordinatus appetitus famæ, ac gloriae, quæ opinio est multorum de alterius excellentia iuncta cum eius laudatione: honor autem testimonium est excellentia distinctum à laudibus, quales sunt dignitatis, obsequia, &c. appetitus ille gloriae aliquando est inordinatus, & peccatum, si gloriam appetas ob excellentiam quam non habes; si maiorem appetas gloriam quam par sit, vel de rebus quibus nulla debetur gloria: peccatum erit mortale, si gloriam appetas ob aliquod peccatum mortale, si ad eam acquirendam paratus sis peccatum committere mortale, vel ea negligas quæ ad obtinendam salutem sunt necessaria: peccatum erit veniale, si gloriam appetas ob aliquid quod peccatum non sit mortale, neque ob eam acquirendam paratus sis ea negligere, quæ ad salutem sunt necessaria. Non videbitur autem esse mala cupiditas gloriae, si moderatè, & ex re bona gloriam experta.

Cupiditatem autem vanæ gloriae prout complectitur etiam cupiditatem honoris, seu ambitiōnem, ponunt omnes communiter cum S. Gregorio primum vitium capitale, ex quo tanquam ex radice oriuntur alia plura: septem ergo dicuntur esse filiæ illius: inobedientia, iactantia, hypocrisia, contentiones, pertinacia, discordia, nouitatum præsumptiones. Illa enim virtus sunt capitalia, ex quibus tanquam ex radice alia multa oriuntur, quia scilicet illa versantur circa obiectum aliquod valde appetibile, propter quod nulla peccata comitit solent: huiusmodi sunt sine dubio gloria & honor, quorum cupiditas mouet hominem ad manifestationem excellentia propria, vel directè, vel indirectè. Si directè manifestes excellentiam tuam per verba, erit iactantia: si per facta vera, quæ admirationis aliquid habeant, erit præsumptio nouitatum: si per facta falla, erit hypocrisia. Si indirectè, quatenus vis demonstrare te non esse altero inferiorem, demonstrare potes quadrupliciter: primum ratione intellectus, erit pertinacia: secundum ratione voluntatis, erit discordia: tertius quoad verba, est contentio: quartus quoad facta, quatenus exequi non vis præceptum superioris, est inobedientia.

R.P. de Rhodes curſ. Philosoph.

S. IV.

Studioſtas, modeſtia, ſimplicitas, eutrapelia.

Dico primò studiositatem esse virtutem speciem, partim temperantiaæ annexam, partim fortitudini. Proprium eius munus est primò moderari nimium ardorem sciendi: secundò animum accendere ad scientiæ adiectionem. Ratione primi munus spectat ad temperantiam: ratione alterius spectat ad desiderium. Opponitur studiositati per excessum curiositas, nimium videlicet desiderium sciendi aliquid quod non conuenit, vel plus quam conuenit. Per defectum opponitur sciendi negligētia. Virtutum vitium eleganter impugnat Theophilus Raynaudus in libro vltimo de Virtutibus.

Dico secundò, modestiam esse virtutem à qua constituitur moderatio in motibus & gestibus extensis ipsius corporis, qui foris apparent. Tres eius actus ponit S. Thomas quæft. 168. Primus est modum quandam constitutre conuenientem in extensis corporis actionibus, vt nimium id fiat aut non fiat, aut eo ordine fiat, quo expedit. Secundus ut quod fit, fiat decenter. Tertius ut colloquia cum amicis maturitatem quandam habeant. Propria nimium materia huius virtutis est concinna & decens corporis compositiō, quoad vocem, gressum, gestus omnes, ut pulchritè discessit. Ambrosius lib. 1. officiorum, cap. 18. & sequentibus. **D**ives est modestia, inquit, quia portio Dei est. Et postea: Vox quedam animi, corporis motus. Et in Psalm. 118. Preciosum est videre virum iustum, ut videoas eum secundum imaginem Dei, &c. Quam pulchrum ergo ut videaris & profis. Vocat sane virtutem hanc Minutius Felix, tesseram Christianitatis. Nazianz. epist. 93. Vbi Christus est, ibi modestia est.

Dico tertio, simplicitatem, seu modestiam exteri ornatus esse virtutem, quæ decorum seruat in cultu corporis, & alio rerum externarum apparatus. Peccatur contra illam virtutem tum per excessum, tum per defectum: sed damnabilis præsertim est excessus, de quo pulchritè disputat Lessius ultima dubit. vbi docet, quomodo peccent mulieres, quoties ornando corpus, animas multorum enecant.

Dico quartò eutrapeliam appellari modestiam in ludicris; est enim virtus, quæ modum statuit illa, conuenientem in honestis ludis & iocis, quos interdum ad animi relaxationem usurpare non dederet. Materia illius propria sunt ludicra actiones, sive in dictis, sive in factis sitæ. Videtur Philosophus 4. Ethic. c. 8. usurpasse duntaxat illa pro ea virtute, quæ mediocritatem seruat in verbis ludicris; eamque vocat comitatem. Mediocritas enim est circa iocos, quæ vera est virtus, quia ioci necessarij sunt in vita. In iis alij deficiunt, & scurritas est; alij excedunt, & est rusticitas: cum moderatione autem iocari, est comit esse.

Proprietates comis hominis enumerantur istæ à Philosopho. Primo ea dicere ac audire quæ ad iocum modicum accommodantur: focus enim liberalis & eruditus differt a ioco seruili & rudis. Secundò eum qui audit, dolore non afficit, sed delectat potius. Tertiò talia etiam audit, quæ namque fert audiendo, ea videtur & facere. Quartò non quidvis cuius dicit, quia facetas sèpè sunt conuicta: itaque vir facetus, scit legem esse ioco. Vocatur etiam à Græcis virtus ista, επιστοτης, dexteritas, vel urbanitas: agit etiam de hac Philosophus 10. Ethic. cap. 6.

DD d 2

QVÆS